

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра загальної і соціальної психології та соціології

Загальна психологія. Пізнавальні процеси:

методичні рекомендації

до проведення практичних і лабораторних занять

Луцьк – 2021

УДК 159.92(072)+316.642.3(072)
К 72

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 5 від 27 січня 2021 року)

Рецензенти:

Остапівський О. І. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти;
Лазорко О.В. – доктор психологічних наук, завідувач кафедри загальної і соціальної психології та соціології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Коструба Наталія

Загальна психологія. Пізнавальні процеси: методичні рекомендації до проведення практичних і лабораторних занять / Н.С. Коструба. – Луцьк, 2021. – 64 с.

Методичні рекомендації до проведення практичних і лабораторних занять з курсу «Загальна психологія. Пізнавальні процеси» для підготовки бакалавра спеціальності 053 «Психологія». Спрямовані на закріплення теоретичного матеріалу та розвиток практичних навичок дослідження системи пізнавальних процесів.

Для студентів та викладачів психологів, а також широкого кола зацікавлених читачів.

© Коструба Н.С., 2021 р.

Зміст

Вступ.....	5
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЧУТТІВ.....	6
Лабораторна робота №1.	
Дослідження ролі відчуттів у пізнавальній діяльності людини.....	6
Лабораторна робота №2.	
Визначення абсолютного порогу шкірних просторових відчуттів.....	8
Лабораторна робота №3.	
Визначення абсолютних порогів слухової чутливості.....	10
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ.....	11
Лабораторна робота №4.	
Дослідження індивідуальних особливостей сприймання (полезалежності— полenezалежності).....	11
Лабораторна робота №5.	
Дослідження просторових уявлень методом хронометрії розумових дій (за методикою Шепарда).....	17
Лабораторна робота №6.	
Дослідження типу сприймання за роботою провідних аналізаторів.....	22
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ МИСЛЕННЯ.....	25
Лабораторна робота №7.	
Виділення суттєвих ознак.....	25
Лабораторна робота №8.	
Опитувальник типу мислення.....	27
Лабораторна робота №9.	
Методика А. С. Лачінса «гнучкість мислення».....	30
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ.....	32
Лабораторна робота №10.	
«Піктограма».....	32
Лабораторна робота №11.	
Ретроактивне гальмування.....	35

Лабораторна робота №12.	
Дослідження опосередкованого запам'ятовування.....	36
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ УВАГИ.....	40
Лабораторна робота №13.	
Таблиці Шульте.....	40
Лабораторна робота №14.	
Тест П'єрона-Рузера.....	44
Лабораторна робота №15.	
Коректурна таблиця А.Г. Іванова-Смоленського.....	46
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВИ.....	49
Лабораторна робота №16.	
Дослідження індивідуальних особливостей уяви.....	49
Лабораторна робота №17.	
Оцінка яскравості-чіткості уявлень.....	50
ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ.....	53
Лабораторна робота №18.	
Вільний асоціативний експеримент.....	53
Теми практичних занять.....	56
Рекомендована література до курсу.....	61
Використані джерела.....	63

Вступ

Курс «Загальна психологія. Пізнавальні процеси» спрямований на вивчення пізнавальних процесів людини, які дають нам уявлення про світ (відчуття, сприйняття і мислення) та процеси, що пронизують наше пізнання (пам'ять, увага і уява). У курсі детально розглядаються наукові класичні та сучасні підходи до розуміння і осмислення психічних пізнавальних процесів людей, їхні види, механізми, властивості та психофізіологічні основи. Розглядається психічна сутність кожного пізнавального процесу як елементу свідомості, вивчається наукова ретроспектива теоретичного вивчення і практичного дослідження системи пізнавальних процесів.

Мета викладання дисципліни: детальне ознайомлення з існуючими у світовій психологічній науці підходами, теоріями і концепціями закордонних і українських психологів, присвячених дослідженню психічних пізнавальних процесів, їхніх видів та властивостей; формування у студентів категоріального (понятійного) апарату, що відповідає сучасним професійним вимогам.

Завдання навчальної дисципліни:

- детальне вивчення проявів і показників психічних пізнавальних процесів, що характерні для психологічної норми;
- виявлення особливостей і специфіки вираженості властивостей, видів, психофізіологічної ролі психічних пізнавальних процесів;
- формування у студентів умінь і навичок теоретичної методологічної психологічної роботи, спрямованої на дослідження психологічних особливостей пізнавальних процесів;
- розвиток у студентів умінь і навичок діагностики і оцінки функціональних проявів психічних пізнавальних процесів.

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЧУТТІВ

Лабораторна робота №1.

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ВІДЧУТТІВ У ПІЗНАВАЛЬНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Мета: встановити особливості відчуттів при тактильному розпізнаванні предметів.

Матеріали та обладнання: набір дрібних предметів для тактильного розпізнавання (ключ, вата, кнопка тощо), пов'язка на очі, секундомір.

Хід роботи:

1. Детально ознайомитися із процедурою дослідження тактильних відчуттів (дві серії).
2. Підготувати і заповнити протокол дослідження тактильних відчуттів (дві серії).
3. Описати результати проведеного експерименту у висновках.

Процедура дослідження.

Дослідження тактильних відчуттів складається з двох серій і проводиться індивідуально.

Завдання першої серії: встановити особливості тактильних відчуттів (за словесним описом досліджуваного), викликаних предметами з набору під час почергового доторкання їх до нерухомої долоні.

Перед першою серією досліджуваному зав'язують очі й дають інструкцію.

Інструкція досліджуваному у першій серії: «Поверніть руку долонею догори. На долоні під час нашого дослідження Ви будете відчувати деякі впливи. Нічого не торкаючи рукою, дайте словесний звіт про ті відчуття, які будуть у вас виникати. Про все, що будете відчувати, говоріть уголос».

Експериментатор послідовно надає предмети для тактильного розпізнавання досліджуваним. Час контакту з кожним із них - 10 секунд. Після цього предмет забирають з руки, а в протоколі робиться запис словесного звіту досліджуваного.

Завдання другої серії: встановлення особливостей тактильних відчуттів за словесним описом досліджуваного, коли предмети по чергово кладуться на його долоню і дозволяється їх обстеження цією ж рукою. Друга серія дослідження проводиться через дві-чотири хвилини після першої. У другій серії, як і в першій, досліджуваному зав'язують очі і перед тим, як надати предмети з набору, дають інструкцію.

Інструкція досліджуваному в другій серії: «Поверніть руку долонею догори. Під час нашого дослідження Ви будете відчувати деякі впливи. Вам дозволяється рухати рукою. Дайте словесний звіт про ті відчуття, які будуть виникати при цих впливах і рухах долоні руки».

У другій серії експериментатор надав ті ж предмети з набору, зберігаючи послідовність та тривалість тактильного розпізнавання (10 секунд) і записуючи словесний звіт досліджуваного до протоколу.

Протокол дослідження обох серій експерименту доцільно розмістити на одному загальному бланку.

Після виконання обох серій досліджуваний робить самозвіт про те, як він орієнтувався у впливах на долоню руки; коли було легше розпізнавати предмети, а коли складніше?

Таблиця 1

Приклад протоколу дослідження тактильного розпізнавання предметів

Досліджуваний _____		Дата _____		
Експериментатор _____		Час _____		
№	Предмети	Словесний звіт		
		У першій серії	У другій серії	Примітки
1	Ключ			
2				

Мета опрацювання результатів - визначити кількість та якість відчуттів, що дали змогу адекватно розпізнати предмет. Кількість названих відчуттів у першій та у другій серіях буде вважатися показниками розпізнавання: П.1 та П.2.

Аналізуючи результати, слід порівнювати величини показників тактильного розпізнавання у першій та у другій серіях і звертати увагу на те, що

розпізнавання впливів, котрі ідуть від предметів, якісно відрізняються. Як правило, у першій серії досліджувані роблять звіт про окремі властивості предметів, за якими намагаються його визначити і назвати. У другій серії, коли є можливість використати обстеження рукою, діє тактильне сприйняття, тому більшість досліджуваних спочатку називають предмет, а потім роблять словесний опис властивостей цього предмета (Волошина, Долинська, Ставицька, Темрук, 2010: 69-70).

Лабораторна робота №2.

ВИЗНАЧЕННЯ АБСОЛЮТНОГО ПОРОГУ ШКІРНИХ ПРОСТОРОВИХ ВІДЧУТТІВ

Мета: Визначення абсолютного порогу шкіряних просторових відчуттів методом мінімальних змін.

Матеріали та обладнання: циркуль з двома голками.

Хід роботи:

1. Детально ознайомитися із процедурою дослідження порогу шкірних тактильних відчуттів (дві серії).
2. Підготувати і заповнити протокол дослідження порогу шкірних тактильних відчуттів (дві серії).
3. Написати висновки щодо результатів проведеного експерименту.

Процедура дослідження.

Дотиком розсунутих на певну відстань ніжок естезіометра до тильної сторони кисті у досліджуваного викликається відчуття подвійного дотику. Рука досліджуваного повинна мати упор в ліктьовому суглобі, щоб усунути її напруженість. Експериментатор дотикається одночасно обома ніжками естезіометра, не натискаючи на шкіру досліджуваного, який не повинен бачити ніжок приладу.

В першій серії експериментатор, поступово збільшує відстань між ніжками естезіометра, дотикається до шкіри досліджуваного. Збільшення робиться

мінімальне, від 0 до того моменту, коли досліджуваний відчує вперше два дотики.

У другій серії дослідів відстань між ніжками приладу зменшується, починаючи від наперед великої (наприклад, 40 мм) до тих пір, поки досліджуваний вперше перестане відчувати два дотики.

Таблиця 2

Протокол дослідження порогу шкіряних просторових відчуттів

Подразник (в мм)	Відповіді досліджуваного		Примітка
	↑ Зменшення відстані ніжок	↓ Збільшення відстані	
0		1	
2		1	
5		1	
7		1	
9		1	
11		1	
12		1	
13		1	
14		1	
15		1	
16		1	
17		2	
18			
19	1		
20	2		
21	2		
22	2		
23	2		
24	2		
25	2		
26	2		
27	2		
28	2		
29	2		
30	2		

Обробка даних виконаного завдання. Дані дослідів заносяться в таблицю результатів:

Абсолютну порогову величину шкіряних просторових відчуттів можна визначити за формулою:

$$E = \frac{E_1 + E_2}{2}$$

де E_1 і E_2 — порогова величина подразника в першій і другій серії дослідів.

Наприклад

$$E = \frac{17 + 19}{2} = 18,0,$$

Лабораторна робота №3.

ВИЗНАЧЕННЯ АБСОЛЮТНИХ ПОРОГІВ СЛУХОВОЇ ЧУТЛИВОСТІ

Мета: Визначити абсолютні пороги звукової чутливості за допомогою звукового генератора.

Матеріали та обладнання: звуковий генератор до 20 Гц, навушники.

Хід роботи:

1. Детально ознайомитися із процедурою дослідження порогу слухової чутливості.
2. Підготувати і заповнити протокол дослідження.
3. Написати висновки щодо результатів проведеного експерименту.

Інформаційна довідка.

Абсолютна чутливість слуху визначається мінімальною силою звука, здатною викликати відчуття. Діапазон звуків, яке сприймає людське вухо, від найгучнішого до ледь чутного, охоплює величини, які відрізняються один від одного в 1014 разів. З метою вимірювання порогів слуху користуються логарифмічною шкалою відносних величин – шкалою децибел. Відповідно до цієї шкали сила звуку, яка сприймається вухом людини як гучність, пропорційна логарифму відношення інтенсивності даного звука до інтенсивності, прийнятої за рівень відліку. В акустиці цей рівень становить 10-16 Вт/см². Оскільки вухо людини не однаково чутливе до інтенсивності акустичного подразника при його різних частотних характеристиках, то метою даної роботи є визначення порогів слухової чутливості для чистих тонів різної частоти.

Процедура дослідження.

Досліджуваний одягає навушники і сідає за звуковим генератором навпроти експериментатора. Встановивши гучність, експериментатор починає змінювати частоту генератора. При цьому змінюється висота звуку в навушниках. Досліджуваний, зосередившись на сприйманні звуку, повинен встановити момент виникнення звуку в навушниках і подати команду «Стій». Експериментатор записує частоту генератора (в герцах). Ці показники досліджуваному не повідомляються. Після цього експериментатор встановлює частоту генератора 20 кГц і давши досліджуваному команду «Увага!», починає зменшувати частоту генератора до тих пір, поки досліджуваний не почує в навушниках ледве «помітний» звук і подати при цьому команду «Стій». Експериментатор в таблиці відмічає частоту генератора в герцах. Дослід проводиться по 5 разів.

Обробка та аналіз результатів.

Нижній абсолютний поріг слухових відчуттів визначають за формулою:

$$E = \frac{E_1 + E_2}{2}$$

де, E_1 і E_2 –порогова величина подразика.

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ

Лабораторна робота №4.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ (ПОЛЕЗАЛЕЖНОСТІ—ПОЛЕНЕЗАЛЕЖНОСТІ)

Мета: Виявлення індивідуальних особливостей сприймання по характеристиці полезалежності—полenezалежності.

Матеріали. тест «Включені фігури» Готтшальдта.

Хід роботи:

1. Детально ознайомитися із інформаційною довідкою.

2. Провести тестування за допомогою методики «Включені фігури» Готтшальдта.

3. Написати висновки щодо результатів проведеного експерименту.

Інформаційна довідка.

В сучасній психології вивчення індивідуальних особливостей внутрішньої організації пізнавальних процесів здійснюється в рамках дослідження когнітивних стилів. Когнітивний стиль — це характеристика способу пізнавальної діяльності; особистісні фактори регуляції пізнання, мислення і т. д.

В психологічній літературі описано достатньо велику кількість параметрів когнітивного стилю. В якості основних можна назвати наступні: за типом сприймання — полезалежний - полenezалежний; за типом мислення — дивергентний - конвергентний; за типом реагування — імпульсивний - рефлексивний; за типом навчання — серійний - цілісний; у відповідності з особливостями когнітивного контролю — гнучкий — ригідний и т. д.

Найбільш теоретично розробленим параметром когнітивного стилю є властивість поле залежності — полenezалежності. В 70-ті рр. ХХ ст. група американських вчених під керівництвом Х. Віткіна, яка отримала назву «Новий погляд», запропонувала для виявлення індивідуальних особливостей сприймання спеціальні інструментальні методики, які дозволяють вивчати його спільні властивості, типові для різних людей. «Новий погляд» базувався на основних положеннях гештальтпсихології: людям властиво сприймати не окремі сигнали і їх комплекси, а цілісні образи — гештальти. В тому, як людина сприймає об'єкти і перетворює образи, проявляються індивідуальні особливості її особистості. Шляхом пред'явлення досліджуваним певних зорових фігур на різних фонах, при різних положеннях тіла досліджуваного в просторі, були виявлені два спільних стилі сприймання. Одні досліджувані адекватно сприймали об'єкт, незалежно від його зовнішнього поля і власного положення в просторі. Досліджувані, які діють подібним чином, були названі полenezалежними. У інших досліджуваних сприйняття того ж об'єкта сильно змінювалось в залежності від оточуючого фону і положення їх тіла. Люди, які

діють в такому стилі, були названі полезалежними. Під полем розуміють актуальну психологічну ситуацію, в якій знаходиться даний індивід.

В понятті поле залежності — полenezалежності відображаються індивідуальні відмінності в здібності когнітивної диференціації, яка в сфері мислення проявляється як переважання аналізу або синтезу, а в сфері сприймання — як залежність — незалежність від перцептивного поля.

За даними М. А. Холодної, полenezалежність корелює із наступними показниками інтелектуальної сфери: високий показник невербального інтелекту; гнучкість інформаційних процесів; більш висока научуваність; успішність розв'язання задач на кмітливість, які складають зміст фактора «адаптивна гнучкість» за Д. Гилфордом; легкість зміни установки.

Виявлені зміни полenezалежності з віком і рівнем освіти: вона зростає з переходом до більш високих ступенів освіти, оформляючись як стильова особливість до 17 років.

Віткін визначав ПЗ - ПНЗ як структурувальну здатність у сприйнятті. Проте з часом з'ясували, що показники ПЗ - ПНЗ стосуються ширшого спектра проявів інтелектуальної активності, зокрема навчання. Незалежні від поля люди включаються в процес навчання радше як його активні учасники, ніж як глядачі. Тому ефективності навчання полenezалежних осіб сприяє внутрішня мотивація, а полезалежних - зовнішнє підкріплення. ПЗ - ПНЗ впливає на роботу з текстом: полenezалежні учні мають переваги, коли текст потребує пере-структурування і реорганізації.

У сфері міжособистісних стосунків полезалежні особи чутливіші до соціальної інформації, доброзичливі і товариські, схильні тримати коротшу фізичну дистанцію в умовах реального спілкування, прагнуть підтримки і допомоги, прислухаються до думки авторитетів. У свою чергу, полenezалежним особам властиві протилежні психологічні якості.

Оскільки полезалежні особистості мають корисніші в міжособистісних стосунках установки і якості, то, на думку Віткіна, можна говорити про більшу розвиненість у них соціальних здібностей, а у полenezалежних - когнітивно-переструктурувальних. Це є доказом біполярної природи когнітивного стилю:

полюс ПНЗ свідчить про інтелектуальну компетентність особистості, а полюс ПЗ - про соціальну. Згодом Віткін розширив трактування ПЗ - ПНЗ, зробивши акцент на характері спрямованості суб'єкта: на зовнішні фактори (тенденція бути полезалежним) або на внутрішні (тенденція бути полenezалежним).

Тест включених фігур Готшильда

В кожному завданні досліджуваному пропонується як можна швидше виділити одну із п'яти еталонних фігур, серед відволікаючих деталей більш складної фігури. Час виконання тесту необмежений. В досліді реєструється час виконання кожного із 30 завдань і кількість правильних розв'язків.

Інструкція: Вам будуть пред'явлені складні фігури (зображення), в кожній з яких є один з простих еталонів, закодованих буквами А, Б, В, Г, Д. Ви повинні знайти в кожному випадку, який з цих елементів міститься в малюнку і вказати його (набрати код елемента).

Обробка результатів. Фіксується час пошуку кожної фігури і помилки. Підраховується індекс полезалежності - полenezалежності за формулою:

$I_{\text{ПЗ-ПНЗ}} = \text{кількість правильних рішень} / \text{загальний час (хв.)}$

При $I_{\text{ПЗ-ПНЗ}} > 2,5$ вважається вираженим параметр полenezалежності

При $I_{\text{ПЗ-ПНЗ}} < 2,5$ виражений параметр поле залежності.

Правильні відповіді :

1 - А 2 -Б 3 -В 4 -Г 5 -В

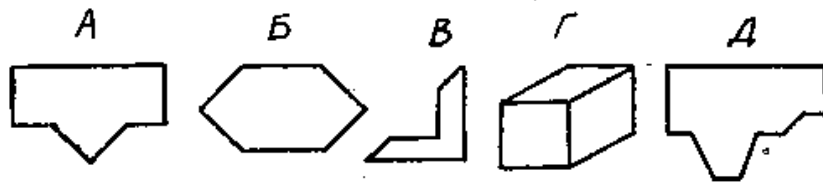
6 -В 7 - А 8 -В 9 -Д 10 -Д

11 -Б 12 - А 13 - А 14 -В 15 -Б

16 -Д 17 - А 18 - А 19 -Б 20 -В

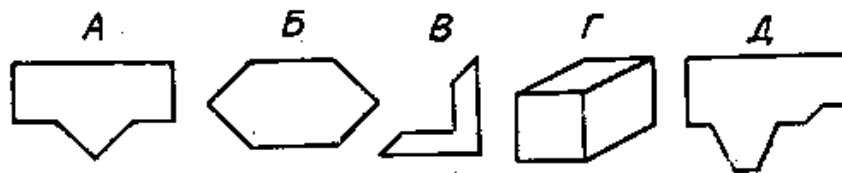
21 -Г 22 -Б 23 -Г 24 - А 25 -Д

26 -Б 27 - А 28 -Д 29 -В 30 -Б

1		2		3		1	
						2	
						3	
4		5		6		4	
						5	
						6	
7		8		9		7	
						8	
						9	
10		11		12		10	
						11	
						12	
13		14		15		13	
						14	
						15	

Рис.1. Стимульний матеріал «Включені фігури» Готшальдта

16	17	18	16
19	20	21	17
22	23	24	18
25	26	27	19
28	29	30	20
			21
			22
			23
			24
			25
			26
			27
			28
			29
			30

Рис.2. Стимульний матеріал «Включені фігури» Готтшальдта (продовження)

Лабораторна робота №5.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ МЕТОДОМ ХРОНОМЕТРІЇ РОЗУМОВИХ ДІЙ (За методикою Шепарда)

Мета: дослідження особливостей просторового сприймання за методикою Шепарда.

Матеріали. Набір зображень 16 пар тривимірних об'єктів, секундомір.

Хід роботи:

1. Ознайомитися із інформаційною довідкою.
2. Підготувати протокол і провести дослідження.
3. Оформити графік залежності часу встановлення тотожності об'єктів від кута їх повороту та написати висновки.

Інформаційна довідка.

В центрі уваги психології пізнавальних процесів в останні два десятиліття перебуває проблема внутрішньої репрезентації інформації щодо просторових властивостей об'єктів. Під внутрішньою репрезентацією в широкому сенсі розуміють зміст, структуру і організацію знань про світ. При цьому ключовим завданням є визначення типу та ступінь відповідності (або ізоморфізму) між уявленнями суб'єкта про об'єкти, внутрішніми для нього операціями, з однієї борони, і реальністю зовнішнього світу - з іншого. Дослідники цієї проблеми поділяються на прихильників гіпотези аналогової природи внутрішньої репрезентації та її противників - тих, хто стоїть на позиціях неаналогової, дискретно-символічної її природи. Аналогова гіпотеза припускає прямий поелементний перехід структури зовнішніх явищ в структуру внутрішньої репрезентації. Противники такого підходу вважають, що для обробки інформації про просторові властивості об'єктів достатній дискретний принцип (настільки ефективний, як відомо, при обробці вербально-символічної інформації), і заперечують необхідність яких-небудь інших операцій.

Для з'ясування природи внутрішньої репрезентації часто використовують метод хронометрії розумових дій, заснований на припущенні, що про їх

структуру можна судити за часом, необхідному для вирішення певної просторової задачі. Класичною серед робіт цього напрямки вважається методика, іменована методикою розумового обертання, запропонована в 1971 р. Р. Шепардом і широко застосовується у різних модифікаціях. Дані, отримані Шепардом і його послідовниками, вважаються найбільш вагомою аргументацією аналогової гіпотези внутрішньої репрезентації. В роботі Шепарда випробуванням пропонувалося визначити тотожність чи відмінність за формі всередині кожної з декількох пар тривимірних об'єктів, зображених з урахуванням перспективи. Причому об'єкти в парах могли відрізнятися не тільки за формою, але і по їх орієнтації у просторі, відрізняючись поворотом або в площині рисунка, або в площині третього виміру. Лінійна залежність часу встановлення тотожності об'єктів випробуванням від кута повороту щодо їх один одного дозволила зробити висновок, що завдання вирішується шляхом розумового обертання образу об'єкта для його зіставлення з еталоном. Тому можна стверджувати, що внутрішній процес проходить покроково ті ж проміжні стадії, що і зовнішній, зберігаючи таким чином поелементне відповідність зовнішнього процесу ротації.

Таблиця 3

Протокол дослідження просторових уявлень методом хронометрії розумових дій

Номер проби	Кут повороту град	Відповідь обстежуваного	Час, с.	Номер проби	Кут повороту	Відповідь обстежуваного	Час, с.
1	20			9	-		
2	40			10	20		
3	-			11	-		
4	100			12	100		
5	40			13	-		
6	-			14	80		
7	80			15	-		
8	-			16	40		

Величина кута вказана лише для однакових об'єктів.

Порядок роботи. Студенти діляться на пари: випробуваний і експериментатор. Перед початком досвіду експериментатор повідомляє випробуваному інструкцію.

Інструкція випробуваному: «Вам будуть пред'явлені пари зображень тривимірних об'єктів, різному розташованих у просторі. Ваше завдання - вирішити: один і той же об'єкт зображений на обох картинках чи різні об'єкти. Відповідайте «однакові» або «різні». Працюйте швидко і точно».

Потім експериментатор показує випробуваному по черзі кожну пару картинок, реєструючи його відповідь і час рішення в протоколі.

Обробка результатів

За отриманими даними кожен випробуваний будує для себе графік залежності часу встановлення тотожності об'єктів від кута їх повороту один відносно одного, враховуючи тільки правильні рішення. Кут відкладається по горизонтальній осі, час – по вертикальній

За отриманими точками графіка будується апроксиматична пряма залежності часу від кута повороту і робиться висновок про характер залежності між ними.

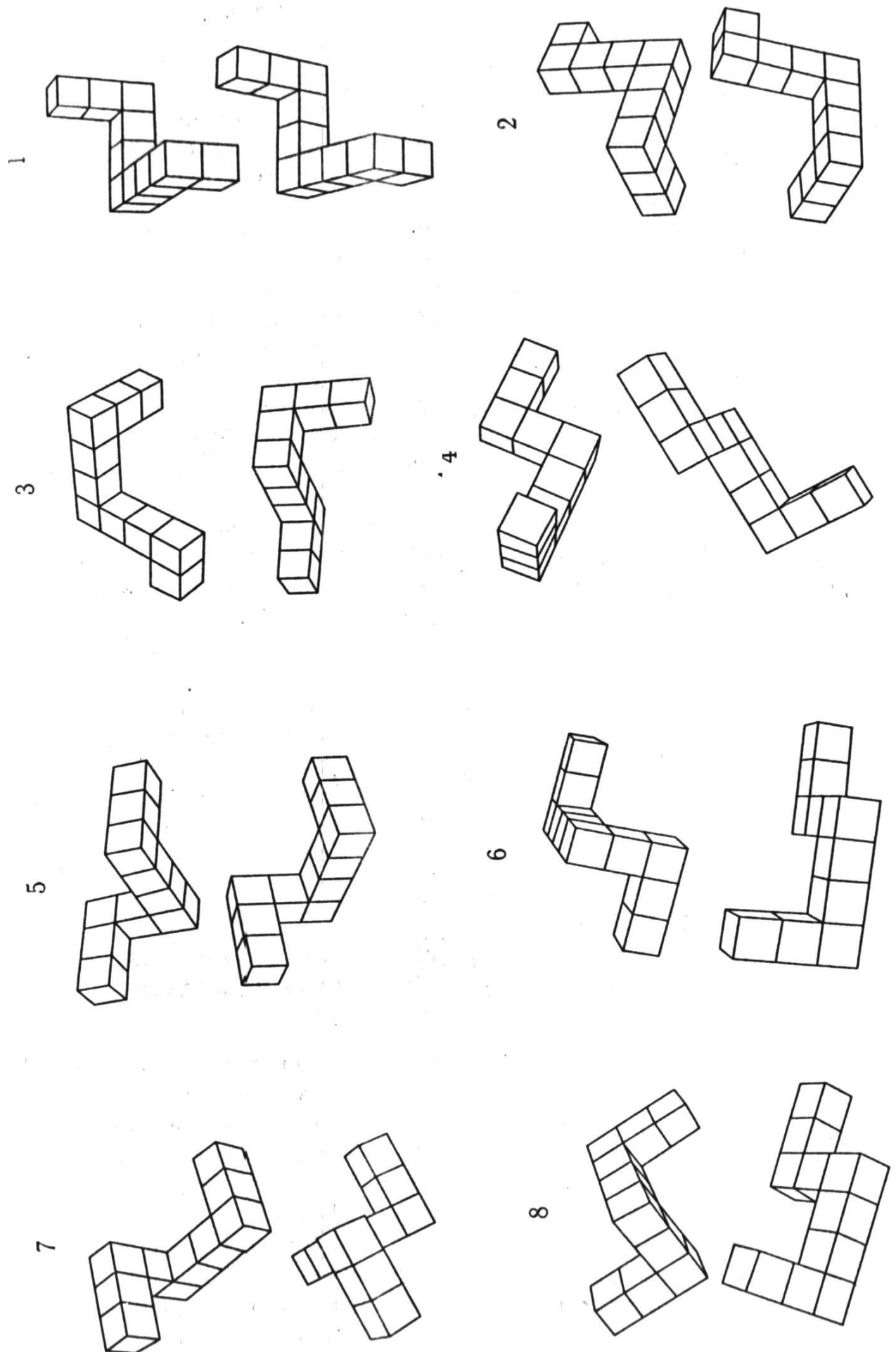

Рис.3. Стимульний матеріал до методики Шепарда

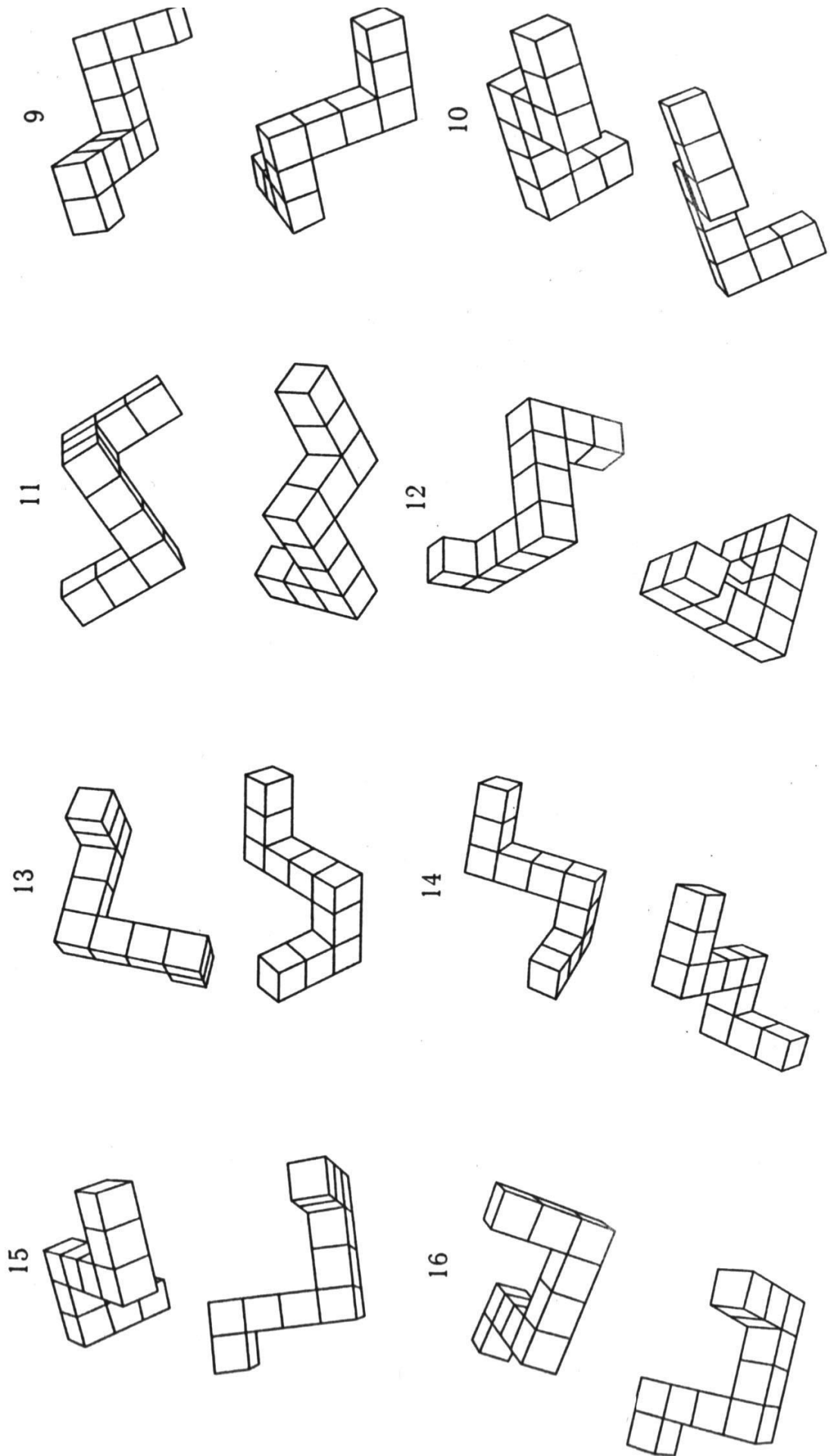

Рис.4. Стимульний матеріал до методики Шепарда

Лабораторна робота №6.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПУ СПРИЙМАННЯ ЗА РОБОТОЮ ПРОВІДНИХ АНАЛІЗАТОРІВ

Мета: визначити домінуючий тип сприймання за роботою провідних аналізаторів.

Матеріали. Опитувальник, бланк і ручка.

Хід роботи:

1. Ознайомитися із інструкцією та пройти опитування.
2. Звірити отримані результати із ключем і порахувати оцінки за кожною шкалою.
3. Написати висновки про домінуючий тип сприймання.

Процедура дослідження.

Інструкція. Відповідайте на запитання «згодні» (+) чи «не згодні» (-). У таблиці обведіть кружечком ті запитання, на які дали відповідь «згодний»/«згодна».

Опитувальник

1. Люблю спостерігати за хмарами і зірками.
2. Часто наспівую собі під ніс.
3. Не визнаю незручну моду.
4. Обожаю ходити в сауну.
5. В автомобілі для мене важливий колір.
6. Упізнаю по кроках, хто зайшов до кімнати.
7. Мене розважає копіювання діалектів.
8. Багато часу присвячую своїй зовнішності.
9. Люблю масаж.
10. Коли є вільна хвилина, люблю роздивлятися людей.
11. Погано себе почуваю, коли не насолоджуюся ходьбою.

12. Дивлячись на сукню (костюм) у вітрині магазину, я переконана, що мені в ній буде добре.
13. Коли почую стару мелодію, до мене повертається минуле.
14. Часто читаю, коли їм.
15. Дуже часто розмовляю по телефону.
16. Я схильний(а) до повноти.
17. Надаю перевагу прослуховуванню розповіді, ніж самостійному читанню.
18. Після поганого дня мій організм у напруженні.
19. Із задоволенням і дуже багато фотографую.
20. Довго пам'ятаю, що мені сказали друзі і знайомі.
21. З легкістю віддаю гроші за квіти, тому що вони прикрашають життя.
22. Увечері люблю приймати гарячу ванну.
23. Намагаюся записувати свої власні справи.
24. Часто розмовляю сам(а) з собою.
25. Після тривалої їзди в машині довго прихожу до тями.
26. Тембр голосу багато про що говорить мені про людину.
27. Дуже часто оцінюю людей за манерою одягатися.
28. Люблю потягатися, випрямляти кінцівки, розминатися.
29. Занадто тверде чи м'яке ліжко – це для мене мука.
30. Мені нелегко знайти зручне взуття.
31. Дуже люблю ходити в кіно.
32. Упізнаю обличчя навіть через роки.
33. Люблю ходити під дощем, коли краплини стукають по парасольці.
34. Умію слухати те, що мені говорять.
35. Люблю танцювати, а у вільний час займатися спортом чи гімнастикою.
36. Коли чую цокіт годинника, не можу заснути.
37. У мене якісна стереоапаратура.
38. Коли чую музику, починаю відбивати такт ногою.
39. На відпочинку не люблю оглядати пам'ятники архітектури.

40. Не можу терпіти розгардіяш.
41. Не люблю синтетичних тканин.
42. Вважаю, що атмосфера в кімнаті залежить від освітлення.
43. Часто ходжу на концерти.
44. Один потиск руки багато чого може сказати про особистість.
45. Охоче відвідаю галереї і виставки.
46. Серйозна дискусія – це захоплююча справа.
47. Через дотик можна сказати значно більше, ніж словами.
48. У шумі не можу зосередитися.

Обробка та аналіз результатів

Тепер підрахуйте, використовуючи таблицю-ключ, в якому розділі у вас найбільше кружечків – це і є ваш домінуючий тип сприймання.

Таблиця 4

Ключ до методики дослідження типу сприймання за роботою провідних аналізаторів

Тип А (зоровий аналізатор)	1, 5, 8, 10, 12, 14, 19, 21, 23, 27, 31, 32, 39, 40, 42, 45.
Тип В (дотиковий аналізатор, смак, нюх)	3, 4, 9, 11, 16, 18, 22, 25, 28, 29, 30, 35, 38, 41, 44, 47.
Тип С (слуховий аналізатор)	2, 6, 7, 13, 15, 17, 20, 24, 26, 33, 34, 36, 37, 43, 46, 48.

Тип А (зоровий аналізатор): часто використовуються слова і речення, які пов'язані із зором, з образами і уявою. Наприклад – «не бачив цього», «це, звичайно, роз'яснює всю справу», «помітила чудову особливість». Малюнки, образні описи, світлини говорять типу А більше, ніж слова. Люди, які належать до цього типу, миттєво схоплюють те, що можна побачити: кольори, форми, лінії, гармонію і безлад.

Тип В (дотиковий аналізатор, нюх, смак): у даному випадку частіше використовуються слова «не можу цього зрозуміти», «атмосфера тут нестерпна», «її слова глибоко мене вразили», «подарунок для мене був чимось схожий на теплий дощ». Сприйняття і враження людей даного типу стосуються головним

чином того, що пов'язане з дотиком, інтуїцією, здогадами. У розмові їх цікавлять внутрішні переживання.

Тип С (слуховий аналізатор): переважно вживаються такі звороти, як «не розумію, що ти мені говориш», «це звістка для мене погана», «не можу терпіти таких голосних мелодій» – це характерні вислови для людей такого типу. Велике значення для людей цього типу сприйняття має все акустичне: звуки, слова, музика, шумові ефекти.

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ МИСЛЕННЯ

Лабораторна робота №7.

ВИДІЛЕННЯ СУТТЄВИХ ОЗНАК

Мета: методика використовується для дослідження особливостей мислення щодо диференціації суттєвих ознак предметів та явищ від другорядних. За характером виділених ознак можна судити про домінування абстрактного чи конкретного типу мислення.

Матеріали. бланк з текстом, ручка, секундомір.

Хід роботи:

1. Ознайомитися із інструкцією та пройти тест.
2. За допомогою ключа визначити кількість правильних відповідей та написати висновки.

Інструкція: У кожному рядку тексту Ви бачите одне слово, яке стоїть перед дужками, а решта слів у дужках. Усі слова, що знаходяться в дужках, мають відношення до того, яке стоїть перед дужками. Потрібно вибрати лише два слова, які знаходяться в найсуттєвішому зв'язку зі словом перед дужками.

Текст:

1. Сад (рослини, садівник, собака, огорожа, земля).
2. Річка (берег, риба, риболов, течія, вода).
3. Місто (автомобіль, будинки, натовп, вулиця, велосипед).
4. Сарай (сіновал, кінь, дах, худоба, стіни).
5. Куб (кути, креслення, сторони, камінь, фігура)

6. Ділення (клас, ділене, олівець, дільник, папір).
7. Каблучка (діаметр, діамант, проба, округлість, золото)
8. Читання (очі, книга, текст, окуляри, слово).
9. Газета («Київські новини», подія, кросворд, папір, редактор).
10. Гра (карти, гравці, фішки, покарання, правила).
11. Війна (літак, гармати, баталії, зброя, солдати).
12. Книга (малюнки, розповіді, папір, заголовок, тексти).
13. Спів (дзвін, мистецтво, голос, аплодисменти, мелодія).
14. Землетрус (пожежа, смерть, коливання ґрунту, шум, повінь).
15. Бібліотека (столи, книги, читальний зал, гардероб, читачі).
16. Ліс (ґрунт, гриби, полювання, дерева, вовк).
17. Спорт (медаль, оркестр, змагання, перемога, стадіон).
18. Лікарня (приміщення, уколи, лікар, градусник, хворі).
19. Кохання (троянди, почуття, людина, побачення, весілля).
20. Патріотизм (місто, друзі, Батьківщина, сім'я, людина).

Обробка результатів: наявність переважно помилкових суджень свідчить про домінування конкретно-ситуативного стилю мислення над абстрактно-логічним. Якщо ж досліджуваний дає спочатку помилкові відповіді, а потім їх виправляє, то це можна інтерпретувати як поспіх та імпульсивність.

Таблиця 5

Переведення сирих балів у станаїни

Оцінка в балах	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Кількість правильних відповідей	20	19	18	17	16	15	14	13	12

Ключ: 1. Рослини, земля. 2. Берег, течія, (вода); Будинки, вулиця; 4. Дах, стіни. 5. Кути, сторони. 6. Дільник, ділене. 7. Діаметр, округлість. 8. Очі, текст. 9. Папір, редактор. 10. Гравці, правила. 11. Баталії (зброя), солдати. 12. Папір, тексти. Голос, мелодія. 14. Коливання ґрунту, шум. 15. Книги, читачі. Ґрунт, дерева. 17. Змагання, перемога. 18. Лікар, хворі. Почуття, людина. 20. Батьківщина, людина.

Лабораторна робота №8.

ОПИТУВАЛЬНИК ТИПУ МИСЛЕННЯ

Мета: виявити домінуючий тип мислення.

Матеріали: опитувальник, ручка, бланк.

Хід роботи:

1. Ознайомитися із інформаційною довідкою.
2. Прочитати інструкцію, пройти опитування.
3. Визначити домінуючий тип мислення, описати який вид діяльності притаманних таким типам.

Інформаційна довідка.

Тип мислення - це індивідуальний спосіб перетворення інформації. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність в конкретних видах професійної діяльності. Виділяють чотири базових типів мислення, кожен з яких володіє специфічними характеристиками: наочне, образне, знакове і символічне мислення. У даній версії опитувальника типи мислення уточнені відповідно до наявних у вітчизняній психології класифікацій (наочно-дієве, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне). Незалежно від типу мислення чоловік може характеризуватися певним рівнем креативності (творчих здібностей). Профіль мислення, що відображує переважаючі способи переробки інформації і рівень креативності, є найважливішою індивідуальною характеристикою людини, що визначає його стиль діяльності, схильності, інтереси і професійну спрямованість.

Інструкція: Прочитайте вислови. Якщо Ви згодні з приведеним висловом, в бланку відповідей поставте «+», якщо не згодні - «-».

Стимульний матеріал

1. Мені легко що-небудь зробити самому, ніж пояснити іншому.
2. Мені цікаво складати комп'ютерні програми.
3. Я люблю читати книги.

4. Мені подобається живопис, скульптура, архітектура, музика.
5. Навіть у від лагодженій справі я прагну щось поліпшити.
6. Я краще розумію, якщо мені пояснюють на предметах або малюнках.
7. Я люблю грати в шахи.
8. Я легко викладаю свої думки як в усній, так і у письмовій формі.
9. Коли я читаю книгу, я чітко бачу її героїв і описувані події.
10. Мені важко виконувати роботу, що вимагає жорстких обмежень.
11. Мені подобається все робити своїми руками.
12. У дитинстві я створював (а) свій шифр для листування з друзями.
13. Я надаю велике значення словам.
14. Знайомі мелодії викликають у мене в голові певні картини.
15. Всілякі захоплення роблять життя людини багатше і яскравіше.
16. При рішенні задачі мені легко йти методом спроб і помилок.
17. Мені цікаво знатися на природі фізичних явищ.
18. Мені цікава робота ведучого телерадіопрограм, журналіста.
19. Мені легко представити предмет або тварину, які не існують в природі.
20. Мені більше подобається процес діяльності, чим сам результат.
21. Мені подобалося в дитинстві збирати конструктор з деталей лего.
22. Я віддаю перевагу точним наукам (математика, фізика).
23. Мене захоплює точність і глибина деяких віршів.
24. Знайомий запах викликає в моїй пам'яті минулі події.
25. Я не хотів(а) б підпорядковувати своє життя строгій системі.
26. Коли я чую музику, мені хочеться танцювати.
27. Я розумію красу математичних формул.
28. Мені легко говорити перед будь-якою аудиторією.
29. Я люблю відвідувати виставки, спектаклі, концерти.
30. Я сумніваюся навіть в тому, що для інших вочевидь.
31. Я люблю щось робити своїми руками: шити, майструвати, ремонтувати.
32. Мені цікаво було б розшифрувати древні письмена.

33. Я легко засвоюю незнайомі фрази і граматичні конструкції мови.
34. Я згоден з твердженням, що краса врятує світ.
35. Не люблю ходити одним і тим же шляхом.
36. Справжнє лише те, що можна поторкати руками.
37. Я легко запам'ятовую формули, символи, умовні позначення.
38. Друзі люблять слухати, коли я ним щось розповідаю.
39. Я легко можу представити в образах вміст розповіді або фільму.
40. Я не можу заспокоїтися, поки не доведу свою працю до досконалості.

Бланк відповідей

П-Д	А-С	С-Л	Н-О	К
1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	32	33	34	35
36	37	38	39	40

Інтерпретація результатів.

1. П-Д. Наочно-дієве мислення властиве людям справи. Про них говорять: «Золоті руки!» Вони краще засвоюють інформацію через рухи. Зазвичай вони володіють хорошою координацією рухів. Їх руками створений світ. Вони водять машини, стоять біля верстатів, збирають комп'ютери. Без них неможливо реалізувати найблисучішу ідею. Цим мисленням володіють і багато видатних спортсменів, танцюристів.

2. А-з. Абстрактно-символічним мисленням володіють багато людей науки - фізики-теоретики, математики, економісти, програмісти, аналітики. Люди з таким типом мислення можуть засвоювати інформацію за допомогою математичних кодів, формул і операцій, які не можна ні поторкати, ні представити. Завдяки особливостям такого мислення на основі гіпотез зроблено багато відкриттів у всіх галузях науки.

3. З-л. Словесно-логічне мислення відрізняє людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом (від лат. VERBALIS - словесний). Завдяки розвиненому словесно-логічному мисленню учений, викладач, перекладач,

письменник, філолог, журналіст можуть сформулювати свої думки і донести їх до людей. Це уміння необхідне керівникам, політикам і громадським діячам.

4. Н-о. Наочно-образним мисленням володіють люди з художнім складом розуму, які можуть представити і те, що було, і те, що буде, і те, чого ніколи не було і не буде, - художники, поети, письменники, режисери. Архітектор, конструктор, дизайнер, художник, режисер повинні володіти розвиненим наочно-образним мисленням.

5. К. Креативність - це здатність мислити творчо, знаходити нестандартні рішення задач. Креативністю може володіти людина з будь-яким типом мислення. Це виняткова і нічим не замінима якість, що відрізняє талановитих і успішних людей в будь-якій сфері діяльності.

У чистому вигляді типи мислення зустрічаються рідко. У більшості людей переважає один або два типи мислення. Для багатьох професій необхідне поєднання різних типів мислення, наприклад, для психолога. Таке мислення називають синтетичним.

Співвіднесіть свій провідний тип мислення з вибраним типом діяльності або профілем навчання. Наскільки вдалий ваш вибір? Якщо ваші професійні плани не цілком відповідають типові мислення, поміркуйте, що легше змінити - плани або тип мислення?

Лабораторна робота №9.

МЕТОДИКА А. С. ЛАЧІНСА «ГНУЧКІСТЬ МИСЛЕННЯ»

Мета: визначити пластичність - ригідність мислення.

Матеріали. аркуш паперу, ручка, секундомір.

Хід роботи:

1. Ознайомитися із інформаційною довідкою.
2. Реалізувати чотири серії дослідження із засіканням часу.
3. За допомогою формул підрахувати ключові показники та зробити висновок про гнучкість чи ригідність мислення.

Інформаційна довідка.

Ригідний/гнучкий пізнавальний контроль як стильова характеристика описує ступінь суб'єктивного відчуття складності переходу від одної діяльності до іншої. Люди із ригідним пізнавальним контролем відчують труднощі при переході від вербальних функцій до сенсорно-перцептивних через низький ступінь їх автоматизації, а із гнучким – відносно легкість такого переходу в силу високого ступеня їх автоматизації. При проведенні дослідження було виявлено, що полюс ригідності співвідноситься з низькими показниками продуктивності мимовільного і довільного запам'ятовування, а також з більш низькою успішністю. Особи з ригідним контролем володіють меншою швидкістю читання, оцінюють себе як збудливих і чутливих. Ригідних людей відрізняє відсутність схильності попередньо обдумувати свої дії, а також спрямованість на попередній збір інформації при прийнятті рішень.

Процедура дослідження.

Інструкція. Вам пропонується написати фразу « У полі вже танув сніг» чотирма різними способами.

Спосіб 1. Після команди «Почали!» Напишіть дану фразу стільки разів, скільки встигнете до команди «Стоп!».

Спосіб 2. Після команди «Почали!» Напишіть цю фразу друкованими літерами стільки разів, скільки встигнете до команди « Стоп! ».

Спосіб 3. Після команди «Почали!» Напишіть цю фразу стільки разів, скільки встигнете до команди «Стоп!», наступним чином: перше і всі непарні букви повинні бути письмовими і великими, а другі і всі парні – маленькими і друкованими .

Спосіб 4. Після команди «Почали!» Напишіть фразу своїм звичним почерком, але при цьому повторюйте кожну букву по два рази. Працюйте якомога швидше до команди «Стоп!».

Обробка та аналіз даних

1. Підраховується кількість написаних букв в кожному завданні : М1, М2, М3, М4.

2. Обчислюється середнє значення для трьох завдань:

$$M_{сер} = \frac{M_1 + M_2 + M_3}{3}$$

3. Визначається коефіцієнт креативної гнучкості :

$$K_{гн} = \frac{M_{сер}}{M_1}$$

Якщо $K_{гн}$ лежить в межах від 0,5 до 1, значить, випробуваний володіє пластичним мисленням, легко і швидко переходить від однієї діяльності до іншої, оперативно реагує на зміну вхідної ситуації, здатний приймати адекватні рішення .

Значення $K_{гн}$ менше 0,5 свідчить про ригідність мислення, тобто низький рівень креативної гнучкості. Випробуваний не здатний швидко і адекватно реагувати на зміни ситуації, відчуває труднощі у зміні суб'єктивної програми діяльності.

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ

Лабораторна робота №10.

«ПКТОГРАМА»

Мета: Дослідження особливостей опосередкованого запам'ятовування і його продуктивності, а також характеру розумової діяльності, рівня формування понятійного мислення.

Матеріали: Чистий лист паперу, кольорові олівці.

Хід роботи:

1. Досліджуваному дається інструкція. Список слів залишається у експетиментатора.
2. Після проведення експерименту потрібна перерва 40-60 хв. У цей час можете продемонструвати цікаве відео.
3. Після перерви відбувається оцінка малюнків за інструкцією, а також підраховується кількість слів, яку може відтворити досліджуваний.
4. Написати висновок про особливості опосередкованого запам'ятовування і його продуктивність.

Процедура дослідження:

Інструкція: Вам будуть озвучені слова і словосполучення. Ваше завдання замалювати їх таким чином, щоб Ви змогли їх відтворити навіть через довгий проміжок часу. На кожен малюнок Вам дається не більше 30 секунд.

Після інструктажу випробуваному зачитуються слова з інтервалом не більш 30 секунд. Перед кожним словом чи словосполученням оголошується порядковий номер, а потім дається час на його зображення. Кожне слово чи словосполучення повинне чітко вимовляється в запобіганні повторення.

У ході виконання завдання написання окремих букв чи слів випробуваному не рекомендується. Швидкість і якість виконання не повинні його турбувати. Поки випробуваний малює, йому можна задавати питання типу: «Що Ви малюєте?», «Як це допоможе Вам згадати слово?». При цьому усі висловлення випробуваного заносяться до протоколу.

Відтворення випробуваним словесного матеріалу здійснюється не раніше 40-60 хвилин. Після того як час пройде, випробуваному даються його малюнки з проханням згадати відповідні слова, що також фіксуються в протоколі.

Текст (варіанти набору слів і словосполучень):

1. Веселе свято	1. Глуха бабуся
2. Важка робота	2. Війна
3. Розвиток	3. Строга вчителька
4. Смачна вечеря	4. Голодна людина
5. Сміливий учинок	5. Сліпий хлопчик
6. Хвороба	6. Багатство
7. Щастя	7. Дівчинці холодно
8. Розлука	8. Влада
9. Дружба	9. Хвора жінка
10. Темна ніч	10. Обман
11. Сум	11. Весела компанія

Обробка результатів і інтерпретація:

При оцінці результатів дослідження підраховується кількість правильно відтворених слів у співвідношенні з загальною кількістю пред'явлених для запам'ятовування.

Особливості опосередкованого запам'ятовування виражаються через якість малюнків випробуваного. Усі зображення можна класифікувати на п'ять основних видів:

Абстрактні зображення (А) у виді ліній, не оформлених у який-небудь пізнаваний образ;

Знаково-символічні (І) - у виді чи знаків символів (геометричні фігури, стрілки і т.д.);

Конкретні (ДО) - конкретні предмети

Сюжетні (З) - зображувані предмети, персонажі об'єднуються в яку-небудь ситуацію, сюжет;

Метафоричні (М) - зображення у вигляді метафор, художньою вимислу.

При обробці результатів поруч з кожним малюнком проставляється літерне позначення передбачуваного виду зображення. Потім можна зробити висновки про характер розумового процесу випробуваного в залежності від найбільш часто уживаного виду зображення. Якщо випробуваний користається абстрактними і знаково-символічними типами малюнків, то він може бути віднесений до типу «мислителя».

Якщо випробуваний використовує сюжетні і метафоричні зображення, то він може бути віднесений у групу людей із творчим мисленням художніх здібностей, що усвідомлять у собі наявність, чи захопливих художньою творчістю.

У випадку переваги конкретного виду зображень можна припустити переважання у випробуваного конкретно діючого мислення, що має на увазі оперування безпосередньо сприйнятими об'єктами і зв'язками, або про так назване практичне мислення, спрямоване на рішення конкретних задач у практичній діяльності. Перше найчастіше властиво дітям до 10-11 років, друге - керівникам, учителям.

Якщо як опосередковані стимули часто зображуються чоловічки і відтворення словесного матеріалу при цьому проходить успішно, це може розглядатися як прояв товариськості, але якщо відтворення таких зображень утруднено, то це може служити ознакою інфантильності.

Можна простежити по якості малюнків наявність втомлюваності, про що свідчать наростаюча недбалість, ослаблення натиску при малюванні до кінця виконання завдання. У зв'язку з цим варто звертати увагу і на проєктивне значення методики для діагностики особливостей особистості, (см. «Проективні методи» - «Рисункові роботи»).

Лабораторна робота №11.

РЕТРОАКТИВНЕ ГАЛЬМУВАННЯ

Мета: дослідити явище ретроактивного гальмування у процесі запам'ятовування.

Матеріали: два ряди чисел і 1 ряд слів, записаних на окремих картках.

Хід роботи:

1. Експериментатор пропонує досліджуваному запам'ятати числа першого ряду і відтворити цей ряд.
2. Експериментатор пропонує запам'ятати ряд слів і відтворити його.
3. Експериментатор пропонує досліджуваному повторно відтворити перший ряд чисел. Численні дослідження показали, що засвоєння ряду слів не перешкодило відтворенню перший ряду чисел.
4. Досліджуваний повинен запам'ятати третій ряд (числа) і відтворити його.
5. Досліджуваного просять знову відтворити перший ряд чисел. При відтворенні виявляється багато прогалин, помилок, що пояснюється ретроактивним гальмуванням. Воно виникає тоді, коли подається новий матеріал, схожий на раніше завчений, який гальмує його відтворення.

Стимульний матеріал

53	Квітка	25
27	Річка	57
82	Дошка	38
36	Годинник	65
48	Хмара	84
61	Стіл	26
17	Книга	71
94	Окуляри	19
79	Будинок	97
35	Термометр	52

Обробка результатів і інтерпретація:

Підраховується кількість помилок, прогалин під час другого і третього відтворень першого ряду чисел. Результати досліджень оформлюються в таблицю:

Відтворення 1 ряду чисел	Кількість прогалин	Кількість помилок
Після заучування слів		
Після заучування подібного ряду чисел		

Лабораторна робота №12.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОПОСЕРЕДКОВАНОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Мета: визначення впливу системи допоміжних засобів на запам'ятовування конкретних понять.

Матеріали: набори слів тесту для запам'ятовування, протокол дослідження, папір, ручка, секундомір.

Хід роботи:

1. Дослідження складається з двох серій і проводиться з одним досліджуваним.
2. Проводимо серію 1.
3. Проводимо серію 2.

4. Написати висновки.

Серія 1

Завдання першої серії: визначення обсягу пам'яті досліджуваного при запам'ятовуванні словесного матеріалу без попередньо заданої системи зв'язків.

У досліді використовується класичний метод утримування членів ряду. Експериментальний матеріал включає 20 не пов'язаних між собою простих слів, які складаються з 4–6 букв. Перед досліджуваним ставиться завдання запам'ятати запропоновані слова і за командою відтворити їх на папері для записів. Експериментатор має читати слова чітко і швидко з паузами 2 с. Через 10 с після закінчення читання слів досліджуваному пропонується відтворити вголос або записати на папері запам'ятовані слова з будь-якою послідовністю. Експериментатор відмічає в протоколі правильно відтворені слова. Допущені помилки у відтворенні слів фіксуються в примітці. Протокол дослідження має такий вигляд:

Досліджуваний: _____		Дата: _____	
Експериментатор: _____		Час досліджу: _____	
Серія 1			
№ п/п	Пред'явлено слова	Відтворено слова	Примітка
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			
12.			
13.			
14.			
15.			
16.			
17.			

18.			
19.			
20.			
Словесний звіт досліджуваного про запам'ятовування і відтворення слів			

Спостереження експериментатора			

Інструкція досліджуваному: Я буду читати Вам ряди слів, слухайте уважно і спробуйте запам'ятати їх. Коли я закінчу читати слова і скажу: «Говоріть!», назвіть ті слова, які Ви запам'ятали в тій послідовності, в якій вони Вам пригадуються. Увага! Починаємо!

Слова для запам'ятовування в першій серії

1. Риба	11. Білка
2. Гиря	12. Пісок
3. Хліб	13. Влада
4. Нога	14. Вікно
5. Сіно	15. Ручка
6. Зуби	16. Земля
7. Вогонь	17. Вовк
8. Цегла	18. Завод
9. Бант	19. Лілія
10. Стіна	20. Пиріг

Після закінчення серії досліджуваний робить словесний звіт про те, яким способом він намагався запам'ятати слово. Цей звіт та спостереження експериментатора записують у протокол.

Серія №2

Завдання другої серії: визначення обсягу пам'яті досліджуваного під час запам'ятовування словесного матеріалу із задалегідь заданою системою смислових зв'язків.

У досліді використовують метод утримування пар слів. Так, як і в першій серії, слова складаються з 4–6 букв. Досліджуваному дається завдання прослухати пари слів і запам'ятати друге слово кожної пари. Інтервал зачитування експериментатором пар слів – 2 с. Після закінчення читання наведених далі пар слів для запам'ятовування експериментатор через 10 с знову

зачитує перше слово кожної пари, а досліджуваному пропонує пригадати друге слово цих пар. У протоколі другої серії відмічають правильно виділені слова, причому помилкові фіксують у примітці.

Інструкція: Я назву Вам пари слів. Слухайте мене уважно і намагайтеся запам'ятати друге слово кожної пари. Коли я закінчу читати ці пари, то буду знову читати перші слова, а Ви у відповідь на назване перше слово відповідайте другим словом пари, яке Ви запам'ятали. Увага! Приготуйтеся слухати і запам'ятовувати!

Слова для запам'ятовування в другій серії:

1. Курка – яйце	11. Перо – папір
2. Кава – чашка	12. Закон – декрет
3. Стіл – стілець	13. Грам – міра
4. Земля – трава	14. Сонце – літо
5. Ложка – їжа	15. Дерево – листок
6. Ключ – замок	16. Голос – радіо
7. Зима – сніг	17. Очі – книжка
8. Корова – молоко	18. Машина – дорога
9. Вино – склянка	19. Річка – берег
10. Піч – дрова	20. Місяць – ракета

Після закінчення досліду експериментатор записує в протокол словесний звіт досліджуваного та свої спостереження про особливості запам'ятовування слів.

Обробка та аналіз результатів

У кожній серії підраховують кількість правильно відтворених слів і кількість помилок. Дані заносять у зведену таблицю:

Слова відтворено	Серія 1	Серія 2
правильно		
неправильно		

Аналізуючи результати запам'ятовування у двох серіях і порівнюючи кількісні показники, важливо звернути увагу на словесні звіти досліджуваного та на спостереження експериментатора.

Якщо запам'ятовування в першій серії в досліджуваного було безпосереднім, то його обсяг буде в межах 5–9 слів, що запам'яталися. Коли ж він запам'ятав більше 9 слів, то використав певні мнемотехнічні прийоми і зумів

за короткий проміжок часу придумати певну систему зв'язків, які полегшують відтворення.

Одним із моментів аналізу може стати порівняння правильності відтворення матеріалу залежно від порядку пред'явлення слів у першій та в другій серіях. Більшість досліджуваних запам'ятовують краще початок та кінець ряду, проте іноді трапляється краще запам'ятовування середини ряду. Враховуючи це, бажано скласти рекомендації до поліпшення пам'яті.

Якщо в дослідженні брали участь кілька осіб, то після попередження про правила дотримання етики можна запропонувати учасникам поділитися тими прийомами, які було використано ними для запам'ятовування, виділивши прийнятніші з них. Серед таких прийомів найбільш імовірні візуалізація відповідного предмета, уявлення ситуацій, що утворюють зв'язки між словами, наприклад: «Фунт риби, зав'язаний бантиком».

Ці прийоми якраз і можуть послужити початком складання рекомендацій для оволодіння мнемотехнікою.

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ УВАГИ

Лабораторна робота №13.

ТАБЛИЦІ ШУЛЬТЕ

Мета: Визначення стійкості уваги і динаміки працездатності (рівня сенсомоторних реакцій).

Матеріали: таблиці Шульте, секундомір.

Хід роботи:

1. Досліджуваному по черзі пропонується п'ять таблиць, на яких у довільному порядку розташовані числа від 1 до 25. Досліджуваний відшукує, показує і називає числа в порядку їхнього зростання у кожній таблиці.

2. При проведенні методики спочатку пропонують досліджуваному першу таблицю, пояснюючи, що цифри на ній розташовані не по порядку потім таблицю закривають і пояснюють, що час відшукування чисел на кожній таблиці буде зафіксовано секундоміром. Друга, третя і наступна таблиці пропонуються без інструкцій.

Інструкція: «Покажіть і назвіть усі числа один за одним від 1 до 25.
Намагайтеся робити це якнайшвидше».

3. Намалювати графік «крива вигорання (стомлюваності)» та визначити його тип.

4. Написати розгорнутий висновок про особливості стійкості уваги і динаміки працездатності.

Стимульний матеріал

14	9	2	21	13
22	7	16	5	10
4	25	11	18	3
20	6	23	8	19
15	24	1	17	12

2	13	1	8	20
17	6	25	7	11
22	18	3	15	19
10	5	12	24	16
14	23	4	9	21

21	11	1	19	24
2	20	18	5	10
4	13	25	16	7
17	6	14	9	12
22	3	8	15	23

5	21	23	4	25
11	2	7	13	20
24	17	19	6	18
9	1	12	8	14
16	10	3	15	22

3	17	21	8	4
10	6	15	25	13
24	20	1	9	22
19	12	7	14	16
2	18	23	11	5

Обробка результатів і інтерпретація:

Основний показник — час виконання, а також кількість помилок по кожній таблиці окремо. За результатами виконання кожній таблиці може бути побудована «крива вигорання (стомлюваності)», що відображає не лише стійкість уваги, але і працездатність у динаміці і представлена у вигляді графіку.

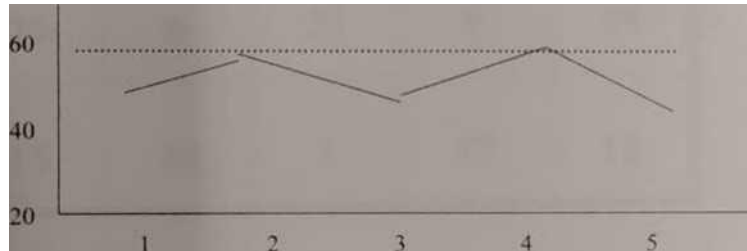

Рис. Приклад оформлення графіку «крива вигорання»

У «нормі» відшукування чисел по кожній з таблиць складає 40-50 сек. При цьому пошук чисел може йти рівномірно, хоча іноді спостерігається прискорення темпу сенсомоторних реакцій при роботі з наступними таблицями. Якщо пошук чисел відбувається явно нерівномірно, це може бути ознакою підвищеної стомлюваності і вигорання чи вказувати на спізню працездатність (

«Крива вигорання» найчастіше буває представлена двома видами:

1. Гиперстенічний варіант астенії високий початковий рівень, далі йде раптовий спад і потім тенденція повернення до вихідного рівня:
2. Гіпостенічний варіант астенії - невисокий вихідний рівень і далі поступове і неухильне зниження показників без помітних їхніх коливань до поліпшення.

Лабораторна робота №14.

ТЕСТ П'ЄРОНА-РУЗЕРА

Мета: визначення рівня концентрації уваги.

Матеріали: бланк тесту П'єрона-Рузера, олівець, секундомір.

Хід роботи:

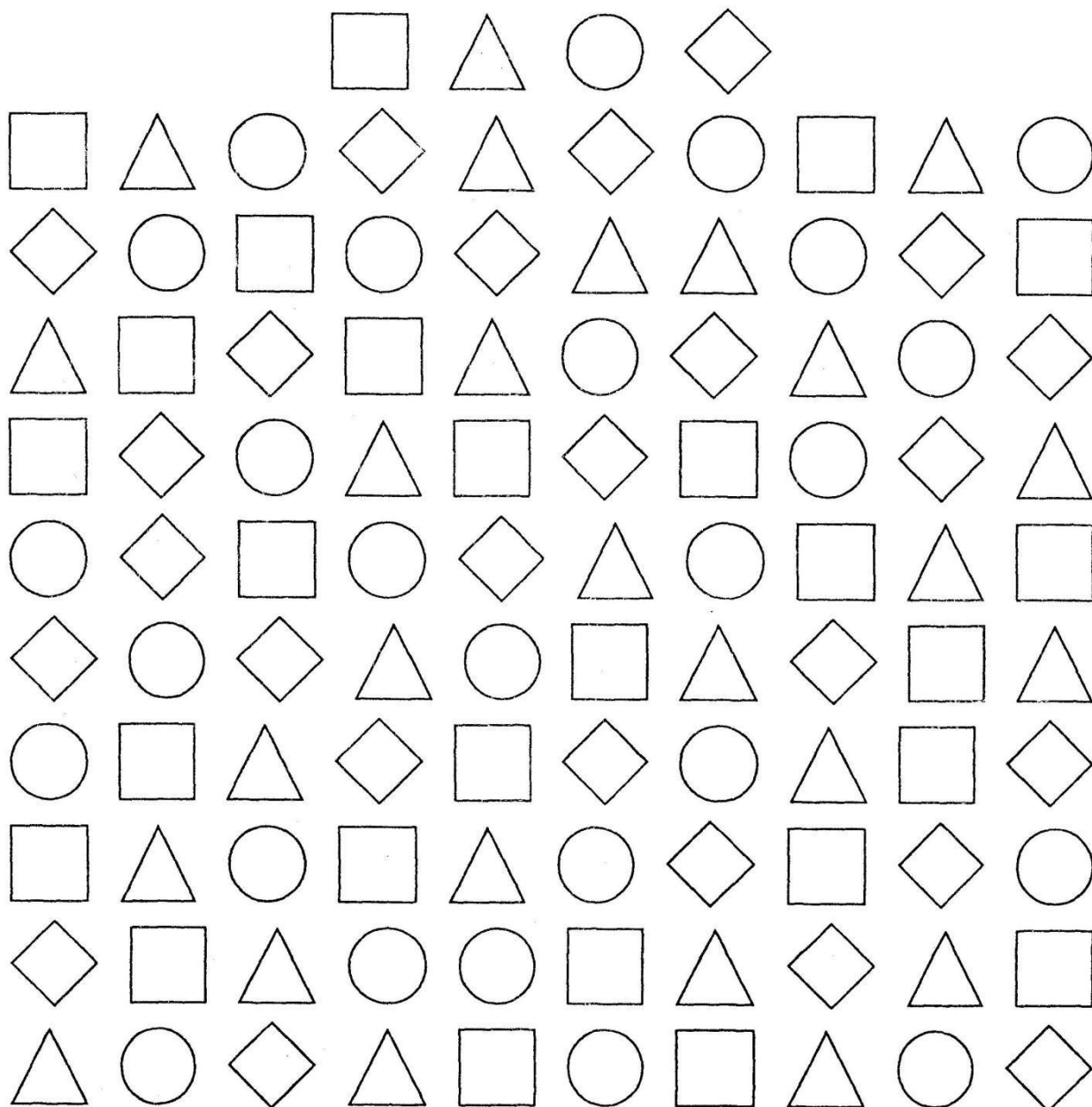
1. Ознайомитися з інструкцією.
2. Написати висновки. У разі виявлення середнього і нижче рівнів концентрації запропонувати методи покращення уваги.

Інструкція: Вам пропонується тест із зображенням на ньому чотири геометричними фігурами: квадрат, трикутник, коло і ромб. За сигналом «Починаємо» розставте знаки послідовно у ці фігури такі знаки: у квадрат – плюс, у трикутник – мінус, у коло – нічого, у ромб – крапку. Розставляйте знаки послідовно у кожній фігурі по рядках зліва направо. За командою «Стоп» припиняйте роботу.

Бланк має такий вигляд:

Досліджуваний _____ Дата _____
 Експериментатор _____ Час _____

Тест

Обробка та аналіз результатів даного тестування є кількість заповнених досліджуваним за 1 хв, геометричних фігур з врахуванням кіл та кількості допущених помилок. Рівень концентрації уваги визначається за таблицею:

Число опрацьованих фігур	Ранг	Рівень концентрації
100	1	дуже високий
91-99	2	високий
80-90	3	середній
65-79	4	низький
64 і менше	5	дуже низький

Лабораторна робота №15.

КОРЕКТУРНА ТАБЛИЦЯ А.Г. ІВАНОВА-СМОЛЕНСЬКОГО

Мета: Дослідження переключення уваги.

Матеріали: Коректурна таблиця А.Г. Іванова-Смоленського (укр. мовою), олівець, секундомір.

Хід роботи:

1. Ознайомитися з інструкцією.
2. Провести експеримент з двома серіями.
3. Описати у висновках основні отримані показники.

Процедура дослідження

Викреслювання та підкреслювання літер. Розглядаючи буквену таблицю, людина повинна викреслювати букву «А», а букву «К» – підкреслювати. Працювати протягом 8 хвилин максимально швидко і уважно. Через 4 хвилини після початку роботи дослідник говорить слово «риска». Людина, яку обстежують, повинна припинити роботу і поставити вертикальну риску. Потім людина, яку досліджують, повинна продовжувати роботу, змінивши спосіб: букву «А» – підкреслювати, а букву «К» – викреслювати. Коли закінчиться 8 хвилин, дослідник вимовляє «риска – кінець роботи», людина, яку досліджують, повинна поставити вертикальну риску.

Оцінка уваги, переключення уваги, працездатності проводиться в балах продуктивності за дев'ятибальною системою. Для цього:

а) підраховується загальна кількість переглянутих знаків (букв). Припустимо, досліджена людина переглянула 1475 знаків;

б) підраховується кількість помилок (пропущених, чи неправильно викреслених, чи неправильно підкреслених букв). Кожна така помилка складає 20 очок. Кожний пропущений рядок – 60 очок. Припустимо, зроблено 20 помилок, тобто $20 \cdot 20=400$;

в) визначаємо кількість правильно відмічених букв. Для цього із 1475 (загальна кількість переглянутих знаків) віднімаємо 400 (20 помилок, кожна складає 20 очок: $20 \cdot 20=400$);

г) переведення у бали.

Обробка та аналіз результатів

Продуктивність	Кількість правильно позначених букв	Бали
Низька	1000 – 1200	1
	1201 – 1350	3
Задовільна	1351 – 1500	4
	1501 – 1700	5
	1701 – 1850	6
Висока	1851 – 2000	7
	2001 – 2050	8
	Більше – 2150	9

Результати, отримані у всіх людей, які досліджувались, слід занести до таблиці протоколу і зробити висновок згідно з контрольними задачами. Оцінити основні типологічні властивості збудження і гальмування, урівноваженості і рухливості.

СТИМУЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ

АКСНВЄАНЄРКВСОАЄНВРАКОЄСАНРКВНЄОРАКСВОЄС
ОВРКАНВСАЄРНВКСОАНЄОСВНЄРКАОЄЄРВКОАНКСА
КАНЄОСВРЄНАКСОЄНВРКСАРЄСВНЄСКАОЄНЄСВКРАЄО
ВРЄСОАКВНЄСАКВРЄИСОАКВРЄНСОКВРАНЄОКРВНАС
НСАККРВОСАРНЄАОСКВНАРЄНСОКВРЄАОКСНВРАКСОЄ
РВОЄСНАРКВОКРАНВОЄСВНЄАРОКВНЄСАОКРЄСЛВКН
ЄНРАЄРСКВОКСЄРВОСАНОВРКАСОАРНЄОАРЄСВОЄРВ
ОСКВНЄРАОЄЄНВЄНРЛЄОКСАНРАЄСВРНВКСИАОЄРЄН
ВКАБВЄНЄРКОВНЄАНЄСВНОКВНРАЄОСВРВОАНСКОКР
СЄНАОВКСЄАВНЄСКРАОВКСЄОКСВНРАКОКРЄСВКОЄНЄ
КОСНАКВНАЄСЄРВНЄСКОАЄНЄСОВНРВКОЄНЄАКОВНЄСЄ
ОВКРЄНРЄСНАКОКАЄРВЄСАРКВЄСВНЄРАНЄСЄОВРАКВО
АЄСВКРАЄСКОВРАКНЄСОКРЄНГРЄАОКСАКРНРАКАЄРКЄ
НАОСКОЄОВСКОАЄОЄРКОЄСКВНАКВОВЄСОЄАЄНВЄРНАК
ВНЄОЄЄАВКРНВЄНВКАЄСВКАНАКРНЄСРНЄОКОЄОВЄНВОЄР
ЄЄРВНРКЄРКВНЄАРАНЄРВОАЄСЄРАНЄРВОАРНВЄСАРВ
ЄРНЄАЄОРНАЄРВКОВРАЄОЄЄОВНАНЄОВЄСКОЄВРНАКЄЄ
РВКОЄКАОЄНРВОЄСКРЄНАЄАНАКВЄЄОВКАРЄСНАОВКО
АОВНРВНЄРЄАОКРЄНЄРЄАКВЄЄОКРАНЄСВНАЄОВНРЄ
КАОРЄСВНАОЄЄСВОКРНЄКРКАЄРКОАЄСАРВНАЄОЄСРВК
ОКРАНАОЄЄСКОЄРНВКАРЄСВНРВНЄЄОКРАНЄСНВКРАНВ
ЄРАКОЄСОВРНАЄАСВКВНЄОЄНВРАКРЄОЄСОВРАОЄЄЄА
НЄСВКРЄАКЄСВНОЄНЄОЄСВНЄОРКАКЄСВНЄОКРОКАПЄОЄ
РНЄЄСВНРКОВКОАРЄОЄОВКЄНВКАЄРВОЄНЄАКАЄСНВОЄН
ЄВЄОВКРАНРЄЄСКОАЄНВРКАНВЄСОЄРАНВЄОЄСАРКВНЄСОЄ
ОКАНЄКРВЄЄНРКАЄСВОКАРЄОЄКВНАРЄЄСКВІНОЄСАРНВ
КРНЄСАОЄРКОЄСНВКОЄРВОЄСКАЄРНЄСОАЄНВРКВЄНРАКЄ
РНВКОЄНЄАКВРЄСОАНЄСКВОВАЄСНЄВОЄНЄСКВРНАОЄНЄСОА
НЄОАКВРНЄСАОЄРВЄСКОЄНАРНВЄОЄКАКРНЄЄОВЄЄНВК
ЄКРНЄСОАРВНЄЄСАРКВРНЄЄНВРАКВЄЄОКАЄРКОВНЄАС
ОЄНРВКЄЄРВНАОЄАЄСРЄНВКЄСОАРЄОЄСРНЄАРВЄСКВ
АНЄОЄКРВНЄОЄСВНРЄОЄКРАЄСВОЄРНРКВНРКАЄСОВНАОЄ
РВАКРНЄЄСОКАРКВОВАЄСРЄОЄКРАНВРЄЄСКРНВКОЄЄСАНЄО
ВРКОАЄСНАКОЄКВЄСЄРКВНЄРАКЄНЄОЄКРЄАСОЄКРКРЄОВНЄЄ
ЄЄОВНАРКОЄСВНРЄАНРЄОЄСКОЄРАЄОЄСВКАКРЄРКОЄЄСВН
ОАЄРВКЄСОЄНРАКРНЄЄАКОВОЄНЄСАНРВОЄЄНВЄОКНВРА
ЄЄНАКВЄОЄРЄНЄСАКВОВАЄРКЄЄНРАКРВЄСАЄОВНЄЄСРКВЄ
ОЄКРЄСОАНЄРВНЄЄСКАОЄРВРКОЄСАКВЄСАКРЄСВНАКРЄЄ
ЄВКОАЄНРВЄСКОЄРНАКВЄНЄРАЄОВРНАКВЄСКВЄОЄРАВОЄ
ВРАЄНРКОЄАЄСОВРЄЄСКОАЄНЄСНВЄСКАЄОРНАКЄРНЄСОЄКВ

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВИ

Лабораторна робота №16.

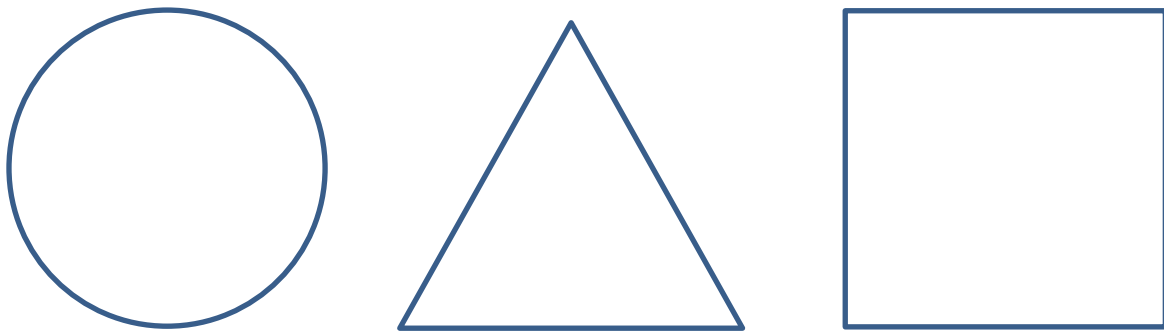
ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЯВИ

Мета: визначення рівня складності уяви, ступеня фіксованості уявлень, гнучкості або ригідності уяви, ступеню її стереотипності чи оригінальності.

Матеріали: три аркуші паперу із зображенням кола, трикутника, квадрату.

Хід роботи:

1. Ознайомитися з інструкцією.
2. Визначте рівень складності малюнків та напишіть висновок про особливості уяви досліджуваного (гнучкість/ригідність уяви, стереотипність/оригінальність).

Інструкція: Використовуючи зображений на цьому аркуші контур геометричної фігури зробіть малюнок. Якість малювання значення немає. Спосіб використання контуру застосовуйте на свій розсуд. За сигналом «стоп» малювання припиніть.

За рівнем складності встановлюється на основі п'яти рівнів:

1 рівень: контур геометричної фігури використовують як основу деталь малюнку, сам малюнок простий, без доповнень.

2 рівень: контур використовують як основну деталь, але сам малюнок має додаткові частини.

3 рівень: контур використовують як основну деталь, а малюнок має певний сюжет, при цьому може бути введено додаткові деталі.

4 рівень: контур геометричної фігури залишається і далі основною деталлю, проте малюнок має складний сюжет з допомогою фігурок та деталей.

5 рівень: малюнок має складний сюжет, в якому контур геометричної фігури використовують як одну із деталей.

Лабораторна робота №17.

ОЦІНКА ЯСКРАВОСТІ-ЧІТКОСТІ УЯВЛЕНЬ

Мета: оцінити яскравість і чіткість уявлень за методом саморанжування.

Матеріали: опитувальник Д.Маркса.

Хід роботи:

1. Ознайомитися з інформаційною довідкою.
2. Виконайте завдання згідно інструкції.
3. Напишіть висновки. При аналізі результатів виконання завдання групою досліджуваних виявіть індивідуальні відмінності між учасниками. Обговоріть з якими якостями пам'яті, уваги і мови пов'язані яскравість-чіткість уявлень.

Інформаційна довідка:

Всі методи вивчення уявлень в експериментальних дослідженнях можна розділити на дві групи: суб'єктивні та об'єктивні. Використовуючи так звані суб'єктивні методи висловлювання обстежуваного про свої власні уявлення розглядаються як безпосереднє відображення якостей самих уявлень. При використанні так званих об'єктивних методів враховуються лише отримані в обстеженні і зареєстровані експериментатором об'єктивні дані (словесні відповіді або малюнки обстежуваного, кількісні результати досліду і т.д.).

У дослідженні вторинних образів широко використовуються методи, що ґрунтуються на принципах самоспостереження. Використання їх поряд з об'єктивними методиками дозволяє отримати повнішу картину обстежуваного явища. Одним із таких методичних прийомів є саморанжування. Він дозволяє класифікувати уявлення за ступенем суб'єктивної наочності. Процес оцінювання

в такому випадку полягає у співставленні обстежуваної властивості з розробленою з цією метою шкалою.

Інструкція: Завдання опитувальника викличуть певні образи. Ваше завдання оцінити їх яскравість-чіткість на основі запропонованої шкали оцінок. Оцінюючи кожне уявлення звіряйтесь зі шкалою. Намагайтесь оцінити кожне завдання незалежно від оцінки інших завдань. Пам'ятайте, що уявлення про об'єкт не можна плутати зі знаннями про нього. Ви маєте бачити об'єкт у думці, і Ваше завдання – оцінити яскравість-чіткість картини, яка у Вас виникає.

Бали досліджуваний проставляє в таблиці для кожного завдання опитувальника окремо і згодом їх сумує:

Номер завдання в опитувальнику	Бал
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
<i>Середній бал</i>	

Опитувальник Д. Маркса

Шкала оцінювання

5 – уявлення абсолютно яскраві, чіткі, чисті, як образ сприймання.

4 – уявлення яскраві, чіткі, чисті.

3 – уявлення середньої яскравості-чіткості.

2 – уявлення не яскраві, смутні.

1 – уявлень нема зовсім: Ви тільки знаєте, що думаєте про предмет.

Завдання:

I. Подумайте про кого-небудь із ваших родичів або друзів, яких Ви часто бачите. Сконцентруйтеся на образі, який появився у Вашій думці. Оцініть за шкалою яскравість-чіткість уявлень. Які будуть виникати у Вас відповідно до наступних запитань.

1. Уявіть точні контури лиця, голови, плечей, постаті цієї людини.
2. Уявіть характер положення голови і пози його тіла.
3. Уявіть його осанку, манеру триматися і ходити, довжину кроку; уявіть все це в єдиному образі.
4. Уявіть колір його одягу, який Вам добре Знайомий.

II. Уявіть собі й оцініть за шкалою наступні картини сходу сонця.

5. Сонце встає у динамічному небі.
6. Сонце встає у синьому небі.
7. Сонце встає на захмареному небі; збоку починається гроза, видно блискавки.
8. Встає небо, на небі веселка.

III. Уявіть собі й оцініть за вище вказаною шкалою наступні ситуації, пов'язані з крамницею, в яку Ви часто заходите.

9. Уявіть повну картину крамниці на протилежному боці вулиці.
10. Уявіть вітрину цієї крамниці з товаром.
11. Уявіть, як ви підходите до дверей; уявіть колір, розмір, деталі дверей.
12. Уявіть, як Ви входите до крамниці, йдете до прилавка; уявіть продавця, його руки, він подає товар і відраховує здачу.

IV. Уявіть собі сільський куточок з деревами, горами, озером.

14. Уявіть даний ландшафт в цілому.
14. Уявіть дерева, їх колір і розмір.
15. Уявіть колір і розмір озера.
16. Уявіть, що здіймається вітер, дерева зашуміли, на озері появилися маленькі хвилі.

Обробка і аналіз результатів

Загальна сума оцінок є показником здатності суб'єкта до уявлення про об'єкт за ознакою яскравості-чіткості вторинного образу (чим більша сума балів, тим яскравіше уявлення).

При обробці результатів знаходять середнє арифметичне величини (M) оцінок і дисперсії (D) кожного досліджуваного індивідуально в групі.

ТЕМА: ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЯ

Лабораторна робота №18.

ВІЛЬНИЙ АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Мета: навчитись проводити вільний асоціативний експеримент та аналізувати його результати.

Матеріали: список слів-стимулів (30-40 слів), секундомір, листок паперу, олівець (або магнітофон), протокол заняття.

Хід роботи:

1. Ознайомитись із інформаційною довідкою та процедурою дослідження.
2. Провести експеримент заповнюючи протокол дослідження.
3. Порахувати усі показники та зробити їхній якісний аналіз у висновках.

Інформаційна довідка.

Суть вільного асоціативного експерименту полягає у наступному: досліджуваному пропонують швидко відповідати на слова експериментатора першим, що прийшло в голову словом. За характером асоціацій (змістом відповідей) досліджуваного, часу реакції, загальній поведінці досліджуваного, та за іншими ознаками можна судити про його установки, мотиви, емоційні зсуви. Проведені експерименти однозначно показали, що зміст відповідей досліджуваних зумовлений не тільки їх індивідуально-психологічними особливостями, але також віком і професією.

Аналіз експериментальних даних різних дослідників дозволив розробити формальні критерії оцінки змісту відповідей досліджуваних. По зв'язку кожного слова-реакції зі словом-стимулом можна виділити логічний і граматичний

критерії. Крім того в межах логічного критерію можна виділити два варіанти реакцій досліджуваного: центральні і периферичні реакції. До першою відносяться ті реакції, в яких проглядається смисловий зв'язок між стимулом і реакцією, а до другого ті реакції, в яких зв'язок між стимулом і реакцією або повністю відсутній, або ж опосередкований. Збільшення периферичних асоціативних реакцій свідчить про погане знання мови, порушення динамічних особливостей загальмованість, стрибкоподібність мислительних процесів.

З точки зору граматичного критерію також можна виділити два варіанти відповідних реакцій: синтагматичні і парадигматичні. Під синтагматичним варіантом зв'язку між словом-стимулом і словом- реакцією розуміється такий зв'язок, в якому проглядається залежність між різними граматичними категоріями (наприклад: дощ сильний). В свою чергу під парадигматичними реакціями досліджуваних розуміють такі реакції, в яких зв'язок між стимулом і реакцією має характер типів "причина наслідок і "протилежність" (наприклад: хороший - поганий, дощ - болото).

Збільшення ситагматичних реакцій свідчить про комплексність мислення, невміння або нездатність виділяти рядоположні об'єкти і їх властивості. За Виготським ця комплексність мислення складає специфіку дитячого мислення інфантильність мислення, коли предмет бачиться і мислиться разом з його властивостями і діями (характерна асоціативна реакція у дітей: екскаватор - копає, хлопчик – поганий, молоко - біле і т. д.).

Для дорослих характерна перевага центральних асоціативних реакцій не менше 65% від загальної кількості пред'явлених стимулів і парадигматичних асоціативних реакцій не менше 70%.

Процедура дослідження. Експериментатор, прочитавши слово-стимул, включає секундомір і виключає його зразу після відповіді досліджуваного словом-реакцією. Час реакції (в секундах) експериментатор записує в протокол в рядку, який відповідає слову-стимулу.

Інструкція: У відповідь на пред'явлене мною слово-стимул як можна швидше запишіть на листку паперу (або назвіть) будь-яке слово, що прийшло Вам в голову!

Стимульний матеріал

1. Береза	11. Дніпро	21. Чоботи
2. Дерево	12. Жук	22. Окуляри
3. Гора	13. Пожежа	23. Сокира
4. Сміливість	14. Груша	24. Любов
5. Праця	15. Лампа	25. Вікно
6. Стіл	16. Сніг	26. Лисиця
7. Герой	17. Чорнило	27. Дошка
8. Математика	18. Лялька	28. Труба
9. Кішка	19. Щітка	29. Підручник
10. Воротар	20. Санки	30. Память

Обробка результатів:

- 1) розрахувати середню величину (M), середнє квадратичне відхилення і похибку середнього часу реакції досліджуваного;
- 2) провести класифікацію реакцій-відповідей досліджуваного (за формальними критеріями) на логічні і граматичні їх варіанти;
- 3) підрахувати суму і процент кожного варіанту відповідей (в якості 100% взяти загальне число відповідей).

Провести якісний аналіз результатів експерименту, застосовуючи критерії, наведені у вступних зауваженнях.

ПРОТОКОЛ ЗАНЯТТЯ

Стимул		Відповіді		Логічні реакції		Граматичні реакції	
№	Слово	Слово	Час реакції, с	Центральна	Периферична	Синтагматична	Парадигматична
1							
...							
30							

Теми практичних занять

Тема 1. Функції і механізми психіки. Психічні процеси. Психічні властивості. Психічні стани.

Практичне заняття 1

1. Психологія як наука: предмет, об'єкт, завдання.
2. Структура психологічної науки: галузі психології.
3. Історія виникнення психології як науки. Основні етапи розвитку психології.
4. Класифікації методів психологічних досліджень.
5. Спостереження як метод психологічного дослідження. Переваги і недоліки використання методу. Види спостережень.
6. Опитування як метод психологічного дослідження. Переваги і недоліки використання методу. Види опитувань.
7. Психологічний експеримент. Переваги і недоліки використання методу. Види експериментів.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Сучасні методи наукових досліджень у світі.
2. Нейропсихологія – наука майбутнього.
3. Клінічна психологія – галузь психології чи медицини?

Практичне заняття 2

1. Психіка, її структура та функції
2. Структура і функціонування центральної нервової системи людини
3. Мозок, людська психіка і психічне в єдності світу
4. Механізми психіки: відображення, проектування, опредмечення
5. Психічні процеси, психічні властивості, психічні стани

6. Свідомість та її структура
7. Сучасні дослідження психіки людини

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Сучасні дослідження мозку.
2. Підходи до виокремлення структури психіки.
3. Свідоме і несвідоме. Яка інформація зберігається у несвідомому?

Тема 2. Відчуття як пізнавальний процес. Фізіологічне підґрунтя, класифікація та загальні властивості відчуттів

Практичне заняття 3

1. Відчуття як пізнавальний процес. Принцип специфічної енергії органів чуття І. Мюллера.
2. Психофізіологічні основи відчуттів. Механізм виникнення відчуттів.
3. Класифікації відчуттів.
4. Властивості і закономірності відчуттів.
5. Закон Вебера-Фехнера.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Поріг чутливості.
2. Межі людського зору і слуху. Тварини, які бачать і чують краще за людей.
3. Компенсаторні можливості відчуттів.

Тема 3. Сприйняття: функції, властивості, види та методи дослідження

Практичне заняття 4

1. Поняття про сприймання. Фізіологічна основа сприймання.
2. Класифікація і види сприймання.
3. Загальні особливості сприймання.
4. Індивідуальні особливості сприймання.
5. Ілюзії сприймання.
6. Закони і загадки зорового сприймання людини

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Сприйняття інформації. Маніпуляції сприйняттям інформації.
2. Закони сприймання у гештальтпсихології.
3. Приклади використання ілюзій і законів сприймання у маркетингу та політиці.

Тема 4. Мислення: форми, види, індивідуальні особливості. Теорії мислення. Мислення та інтелект

Практичне заняття 5

1. Поняття про мислення, його особливості.
2. Розумові дії та операції мислення.
3. Форми та види мислення.
4. Індивідуальні особливості мислення
5. Когнітивні стилі
6. Результати мислення: поняття, умовиводи тощо.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Когнітивно-поведінкова терапія: мислення визначає нашу реальність.
2. Позитивне мислення: аргументи за і проти.
3. Критичне мислення та інформаційна безпека. Як навчитись мислити критично?

Практичне заняття 6

1. Підходи до визначення інтелекту.
2. Методи дослідження інтелекту. Критерії оцінки інтелекту.
3. Структура інтелекту.
4. Види інтелекту.
5. Емоційний інтелект.
6. Компютерна метафора у дослідженні інтелекту.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Штучний інтелект. Існуючі моделі і сфери застосування.
2. Взаємозв'язок інтелекту та успіху у житті.

3. Психофізіологічні дослідження інтелекту.

Тема 5. Підходи до трактування пам'яті, процеси і види пам'яті.

Пам'ять та організація знань

Практичне заняття 7

1. Поняття про пам'ять. Природа пам'яті.
2. Класифікація й види пам'яті.
3. Процеси пам'яті. Крива забування Еббінгауза.
4. Індивідуальні особливості пам'яті і типи пам'яті. Гаманець Міллера.
5. Основні принципи запам'ятовування. Методики запам'ятовування інформації.
6. Механізми порушення пам'яті.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Феномени, які одержали назву «ефект довжини», «ефект звичності» та «ефект краю».
2. Мнемоніка.
3. Процес забування. Чому ми забуваємо? Як не забувати?

Тема 6. Увага як особлива форма психічної діяльності: моделі і методи дослідження

Практичне заняття 8

1. Поняття про увагу, її критерії та функції.
2. Теорії та фізіологічні основи уваги.
3. Види уваги.
4. Властивості уваги та їх розвиток.
5. Причини неуважності учнів. Основні прийоми активізації уваги.
6. Методи повернення уваги.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Методи повернення уваги у міжособистісних стосунках.
2. Методи повернення уваги у політиці. Маніпулювання увагою.

3. Як розвинути довільну увагу?

Тема 7. Уява як пізнавальний процес. Теорії і підходи

Практичне заняття 9

1. Поняття про уяву, її функції та особливості.
2. Види уяви, їх особливості.
3. Фізіологічні основи процесів уяви. Форми уяви.
4. Уява і здібності. Уява – основа творчої діяльності.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Творча уява. Методи розвитку уяви.
2. Вербальна уява.
3. Методи розвитку уяви у дітей.

Тема 8. Мова і мовлення

Практичне заняття 10

1. Поняття про мову та її функції.
2. Основні елементи мови.
3. Фізіологічні механізми мовної діяльності
4. Мова і мовлення.
5. Види мовлення.
6. Взаємозв'язок мови і мислення.

Додаткові питання для семінарів та дискусій:

1. Психолінгвістика.
2. Психографологія.
3. Психосемантика.

Рекомендована література до курсу

1. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]/ М. Й. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
2. Маценко В. Ф. Психологія пізнавальних процесів. - К. Главник, 2008. - 192 с.
3. Донцов, Д. А. Психология познавательных процессов : учеб. пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры / под общ. и науч. ред. Д. А. Донцова, Е. А. Орловой ; отв. ред. Д. А. Донцов. — М. : Издательство Юрайт, 2018. — 189 с.
4. Баданина, Л. П. Диагностика и развитие познавательных процессов [Электронный ресурс] : практикум по общей психологии / Л. П. Баданина. - М.: Флинта : НОУ ВПО "МПСи ", 2012. - 264 с.
<http://znanium.com/bookread2.php?book=454587>
5. Бадагина Л. П. Основы общей психологии [Электронный ресурс] : учеб. пособие / Л. П. Баданина. - 2-е изд., стер. - М.: Флинта, 2012. - 448 с.
<http://znanium.com/bookread.php?book=454594>
6. Караванова, Л. Ж. Психология [Электронный ресурс] : Учебное пособие для бакалавров / Л. Ж. Караванова. - М.: Дашков и К, 2014. - 264 с.
<http://znanium.com/bookread2.php?book=450768>
7. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. - 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця: Нова Книга, 2004.-704 с.
8. Зинченко Т. И. Память в экспериментальной и когнитивной психологии. - Питер, 2000, 394 с.
9. Когнитивная психология. Учебник для вузов. Под ред. Дружинин В.Н., Ушаков Д.В. - М.: ПЕР СЭ, 2002.- 480 с.
10. Лобанов А.П. Когнитивная психология [Текст] : Учебное пособие /Александр Павлович Лобанов. - 2. - Москва : ООО "Научно-издательский центр ИНФРА-М" ; Минск : ООО "Новое знание", 2012. - 376 с. URL:

<http://znanium.com/bookread.php?book=358213>

11. Дуткевич, Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навч. посіб. / Т. В.Дуткевич. – К. : ЦУЛ, 2018. – 388 с.

12. Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. / Лариса Володимирівна Засєкіна, Тетяна Володимирівна Пастрик. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 184 с

Використані джерела:

1. Волошина В.В., Долинська Л.В., Ставицька С.О., Темрук О.В. Загальна психологія: практикум: навчальний посібник. - Київ: Каравела, 2010.

2. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под общ. ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева – СПб: Изд-во “Питер”, 2000. – С. 83-87.

3. Моначин І.Л. Зошит-практикум з курсу «Практикум з загальної психології» для студентів спеціальності «Психологія». – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. – 100 с.

Навчально-методичне видання

Коструба Наталія Сергіївна

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ:
методичні рекомендації
до проведення практичних і лабораторних занять

Друкується в авторській редакції

2021

64